

A VILÁGGAZDASÁGI VÁLSÁG HATÁSA ROMÁNIÁBAN A ROMÁNIAI KOMMUNISTA PÁRT 1928—1931 KÖZÖTT

A 20-as évek romániai viszonylatban jelentős gazdasági fejlődésének vetett véget az 1929—33-as nagy világgazdasági válság. Ismeretes, hogy a pénzügyi, agrár és ipari válság viszonylag egyidejű jelentkezése a tőkés világ eddig legmélyebb krízisét eredményezte. Mindez különösen súlyos következményekkel járt az európai viszonylatban elmaradott közép-kelet-európai kisállamok esetében, amelyek „... még nem tudtak megbirkózni a világháború után kialakult új körülményekkel sem, a többségük egyetlen évtized alatt még új területű nemzeti gazdaságuk létfeltételeit sem alakíthatta igazán ki ... Sajátosan nehezzé tette számukra a helyzetet világgazdaság egész közegében egyidejűleg lejátszódott átalakulás, mely kettős feladat, kettős nehézség elé állította őket: miközben az új nemzeti keretek támasztotta belső átalakítási igények hosszabb távú feladatai jelentettek nehezen átugorható akadályt, egyidejűleg ... egy még magasabb, még nehezebb világgazdasági akadály... fala is eléjük meredezett.”¹

Romániát, az ország jellegéből adódóan az agrárválság három fő aspektusa: 1. Az agrárarak zuhanása, 2. Az agrárrolló szárának szétnyílása, a mezőgazdaság és az ipar szektorális kapcsolatainak felborulása, 3. A külpiacok átmeneti kiesése, ebből adódóan a fizetési és külkereskedelmi mérleg egyensúlyzavarai érintették a legérzékenyebben.² Az agrártermékek árainak zuhanása katasztrofális volt. Az 1929-es árt 100-nak véve 1931-ben Romániában a búza árindexe 39-re, a rozsé 52-re, a kukoricáé 34-re esett. Tájékoztatóul érdemes összehasonlítani a fentebbieket ugyanezen év hasonló magyarországi adataival: búza 72, rozs 87, kukorica 63.

A válság éveiben a mezőgazdaság pénzbevétele Romániában 57,6%-kal csökkent, lényegesen nagyobb arányban mint Magyarországon, pedig a 35,8%-os csökkenés itt is súlyosnak bizonyult.³ Ez a jelentős különbség elsősorban a két ország eltérő birtokstruktúrájából adódott. A magyar nagybirtok a fő tendenciákat kivédeni nem is, azok hatásait valamelyest jobban tudta csökkenteni, mint a romániai kisparaszti gazdaságok százezrei. A mezőgazdasági árak nemzetközi csökkenése, a külső agrárpiacon szűkülése kettős hatást eredményeztek a román agrárexportra, egyrészt csökkent az összmenyisége, másrészt a kivitelből származó bevételek is visszaestek. 1929-ben Románia 1,7 millió tonna gabonát exportált, 8954 millió lei értékben. 1934-ben 1 millió tonna gabona kivitele mindössze 2381 millió lei bevételt jelentett, vagyis a kivitel 42%-os csökkenése a pénzbevétel 73%-os esésével párosult.⁴ Ezek a tendenciák természetesen rohamosan csökkentették a paraszti életszínvonalat.

¹ BEREND T. IVÁN: Válságos évtizedek Bp. 1982. 255. o.

² BEREND T. IVÁN—RÁNKI GYÖRGY Közép-Kelet-Európa gazdasági fejlődése a 19-20. században Bp. 1969. 263—273. o.

³ Ugyanott.

⁴ Ugyanott.

Ha a létfenntartási költségekhez viszonyított paraszti vásárló erőt 1913-ban 100-nak tekintjük, akkor ugyanez az érték 1932—33-ban 30,4 volt, még a felét sem tette ki a korabeli magyar, vagy lengyel hasonló adatnak. (67,4; illetve 65,9)⁵

A román kisparaszti gazdaság nagyarányú kölcsönfelvételre kényszerült, nem egyszer 40%-os kamatra. 1931-re a paraszti eladósodás tömegessé vált és a hivatalos statisztikák szerint elérték a 150 milliárd leit.⁶ Ez azt jelentette, hogy az 1 hektárra kivetített adósság 5737 leit tett ki országos átlagban. Egyes megyékben (Suceava, Severin) meghaladta az egy hektárra eső 20 ezer leit.

Összességében a romániai agrárválság még közép-kelet-európai viszonylatban is rendkívül súlyosnak bizonyult. Az alacsony termelékenységű, rosszul felszerelt, kezdetleges technikai szinten lévő kisparaszti gazdaságok katasztrofális helyzetbe jutottak, s az amúgyis rossz szociális és egészségügyi viszonyok között élő, a lakosság számszerű többségét kitevő szegényparaszti millióinak rosszabbodtak a létfeltételei. Ennek a ténynek az objektív elemzése mindenféleképpen fontos feladatává vált a romániai kommunista mozgalomnak.

Az általános agrárválsággal egyidőben jelentkező ipari válság itt differenciáltan érintette az egyes iparágakat. A legkritikusabb helyzetbe a 20-as években egyenletesen fejlődő bányáipar, vaskohászat, mezőgazdasági és vasúti gépipar, valamint a beruházásokhoz közvetlenül kötődő építőanyagipar, cementgyártás és az épületfa árukat előállító ipar került. A romániai szénbányák termelési szintje 1933-ban nem érte el az 1919-es mennyiséget, s közel fele volt az 1929-es értéknek.⁷ Átlagosan a romániai bányászat termelése 37%-kal csökkent. Nagyjából hasonló módon esett vissza a kohászat termelése is. 1932-ben 1929-hez viszonyítva hengerelt áruból 66,1%-ot, félkésztermékekből 50,1%-ot állított elő ez az ágazat.⁸ A legnagyobb mértékben a cementgyártás és az épületfaárak gyártása zuhant le, alig elérve a válság előtti termelés felét, nyilvánvalóan a teljesen visszaesett beruházások eredményeképpen. Mérsékeltebben csökkent az ipari fogyasztási cikkek termelése, a papíriparé például 10—17%-kal. A textilipari termelés, azon belül is különös képpen a pamutárak előállítása nem esett vissza, hanem évi 10—25%-kal emelkedett.

Ez nem kizárólagos román sajátosság volt, hiszen a korabeli Magyarországon is hasonló jelenség játszódott le a textiliparban, kivéve a mezőgazdasági igényeket kielégítő textilipari üzemeket. Romániai sajátosság volt viszont, hogy a válság tulajdonképpen jelentős lökést adott a kőolajkitermelés fokozásának. Az agrárexport csökkenéséből adódó növekvő külkereskedelmi deficitet ugyanis a kőolajkivitel mennyiségi növelésével igyekezett Románia mérsékelni. Ezért a kőolajtermelés az 1928-as 4,28 millió tonnáról 1933-ra 7,37 millió tonnára emelkedett.⁹ Igaz, hogy ezzel az elért siker csak részleges lehetett, mivel a fentebbi mennyiségért 1929-ben 9,6 milliárd lei, 1934-ben már csak 7,2 milliárd lei volt a bevétel. A növekvő kőolajipar viszont jelentősen csökkentette a román ipar össztermelésének a zuhanását, amely így végül is összességében 11%-os volt.

A romániai ipar viszonylag kisebb arányú átlagos visszaesése persze nem vizsgáltta sem a bányászokat, sem a hagyományos nehézipari központok nagyüzemeinek munkásságát. A legsúlyosabb gondot számukra a növekvő munkanélküliség jelentette. 1929—32 között minden 4. nagyüzemben foglalkoztatott munkás

⁵ Ugyanott.

⁶ Leckék az RMP történetét tanulmányozók részére Bukarest 1960. 279. o.

⁷ Ugyanott.

⁸ BEREND T. IVÁN—RÁNKI: im. 273. o.

⁹ ILIE CEAUȘESCU: P. C. R.—Stegarul Luptelor Revolutionare din Anii 1929—1933 Bucuresti 1971. 17—18. o.

az utcára került.¹⁰ Emellett a tárgyalt időszakban mintegy 300 kisüzem ment tönkre, munkásaival növelte a munkanélküliek számát. Ez százalékarányát tekintve nagyon nagyarányú munkanélküliséget jelentett, hiszen eszerint a foglalkoztatott munkások száma 40%-kal csökkent. Magyarországon ugyanezen adat 1928—32 között 30%.¹¹

A súlyos munkanélküliség mellett a válság alatt az állásban lévők szociális helyzete is jelentősen rosszabbodott. Ennek a rosszabbodásnak a legfőbb alkotóeleme a munkabér névleges értékének visszaesése volt. 1933-ban a munkások reálbére 36,9%-kal volt kisebb, mint 1929-ben. A bérek vásárlóerejének általános csökkenése mellett sor került az állami szektor munkásainak abszolút bércsökkenésére is. A válságra való hivatkozással ún. „áldozati görbék” alkalmazására került sor, először 1931 januárjában. Ekkor átlagosan 10%-os bércsökkenést hajtottak végre az állami üzemekben. Hasonló lépésre még kétszer szánta el magát a kormányzat: 1932-ben és 1933 januárjában. Ezek az áldozati görbék a pénz amúgy is romló vásárlóerejével párosulva súlyos terhet jelentettek az állami alkalmazásban lévő munkások számára.

Összefoglalásként elmondhatjuk, hogy a kőolajipar és a textilipar sajátos helyzete folytán a romániai ipari válság — az átlagos termelési adatok tükrében — nem tekinthető annyira súlyosnak, mint az iparilag fejlettebb országokban. Ugyanakkor bizonyos hagyományos ágazatok visszaesése rendkívül nagyarányú volt (bányaipar, kohászat, építőipar). Ezeknek a krízise a romániai munkásosztály legkoncentráltabban elhelyezkedő, a fiatal romániai munkásmozgalom legfőbb bázisát jelentő, legszervezettebb rétegeit érintette. A nagyarányú munkanélküliség, az abszolút és reálbércsökkenés, a nemzetközi viszonylatban amúgy is alacsony életszínvonalon élő romániai munkásosztály általános helyzetét jelentősen súlyosbította. Így nem véletlen, hogy a tárgyalt időszakban egyértelmű radikalizálódás ment végbe elsősorban a nagyüzemi munkásság körében. A helyzet elemzése, a megfelelő stratégiának alárendelt taktikai lépésekkel történő kiaknázása nagyon fontos, objektív feladatává vált a Romániai Kommunista Pártnak.

Az 1929—33-as válság nemcsak a fizikai termelő munkát végző parasztságot és munkásosztályt sújtotta, hanem az alkalmazott tisztviselői rétegeket, sőt bizonyos államilag foglalkoztatott értelmiségi csoportokat, pl. : pedagógusok is. Főleg az állami tisztviselők körében került sor elbocsátásokra, az 1932-es áldozati görbe bevezetésekor nagylétszámú kényszer nyugdíjazásokra. Ennek eredményeként a tisztviselői létszám 25%-kal csökkent 1929—33 között, s jelentős arányú munkanélküliség sújtotta ezt a társadalmi réteget is. Az általános reálbércsökkenés, az a tény, hogy például a bérek vásárlóereje Bukarestben 36, Kolozsváron 33, Temesvárott 41, Iasiban 56%-kal alacsonyabb volt 1933-ban mint 1913-ban, természetesen valamennyi fix fizetésből élő tisztviselői és értelmiségi réteg életszínvonalát csökkentette.¹² Emellett a tárgyalt időszak nemzetiségpolitikájának fényében korántsem meglepő módon az elbocsátottak kiválasztásakor az életkor és a politikai szempontok mellett nagymértékben számított az állami alkalmazott nemzetisége is. Mindez összességében megteremtette az objektív lehetőségét annak, hogy a romániai kommunista mozgalom elvileg a hagyományos potenciális társadalmi bázisnak tekintett munkásságon, és szegény-parasztságon kívül a főntebbi rétegek irányába is orientálódjon.

A fentebb felsorolt válságjelenségek szükségszerűen együttjártak a 20-as évek viszonylag stabil politikai struktúrájának megrendülésével. Az 1928-ban hatalomra jutott, az az évi parlamenti választáson igen széles tömeget — köztük a vele közös

¹⁰ Leckék ... 278. o.

¹¹ Magyarország története VIII. kötet 606. o., illetve CEAUȘESCU: im. 26—27. o.

¹² Leckék ... 278. o.

listán induló szociáldemokrata pártot — maga mögé állító Nemzeti Parasztpárt. „...balszerencséjére, nemcsak a hatalmat vette át, de a világgazdasági válság minden megoldhatatlan gondját is.”¹³ A Maniu-kormánynak a hagyományos politikai rendszert jelentősen átalakítani óhajtó demokratizálási és decentralizálási reformjai kezdettől kemény ellenállást váltottak ki a román uralkodó osztály jelentős részében. Magyar bukaresti magyar nagykövet 1929. szeptember 24-én keltezett jelentése szerint „Az órománság és az erdélyi románok közötti különbség egyre jobban differenciálódik... Nem hiszem, hogy a regat sokáig eltérje az erdélyiek egyre jobban ki-domborodó szupremáciáját.”¹⁴

A politikai küzdelmek fókuszában a Maniu-féle közigazgatási reform állott, amelynek sarkalatos pontja az autonóm közigazgatási kerületek, az ún. tartományok felállítása volt. A 7 kerület Munténia, Moldva, Erdély, Besszarábia, Bukovina, Olténia és a Bánság élére Maniu 1930. január 2-án nevezte ki a kerületi igazgatókat.¹⁵ Ezen nemzeti parasztpárti politikusok azonnal a hagyományos — főleg bukaresti — vezető politikai körök támadásának keresztüzébe kerültek. Különösképpen Dobrescu erdélyi és Moldoveanu besszarábiai tartományi igazgató — kétségkívül nem teljesen feddhetetlen — előéletének kitergetésével igyekeztek lejáratni ezeket a helyi vezetőket, s ily módon is diszkreditálni az egész autonóm tartományi rendszert. Ez korántsem volt véletlen, hiszen „... A tartományi autonómiákért tudvalevőleg az ókirályságbeli románok soha nem lelkesedtek, hiszen végeredményben nem kerülhette el a figyelmüket, hogy az egész koncepció tulajdonképpen az újonnan szerzett provinciák önálló berendezkedésére és kizsákmányolásuk megakadályozására irányult... Most amikor a besszarábiai tartományigazgatóról kiderült, hogy lefokozott hadiszökevény, az erdélyi népröbűről, hogy közönséges gonosztevő, a tartományi autonómiák gondolata nagymértékben ellenszenvessé vált a román közvélemény előtt.”¹⁶ Maniuék a politikai küzdelmekben nem támaszkodhattak az őket hatalomra segítő széles tömegekre, ha akartak volna sem, hiszen a válság kitörésekor ők voltak kormányon, s nekik kellett fellépniük az egyre sűrűsödő sztrájkokkal, utcai megmozdulásokkal szemben. Ezek mintegy jelképes nyitányát az Európa-szerzte nagy visszhangot kiváltó lupeni-i események jelentették 1929 augusztusában. Az egyik legjelentősebb zsil-völgyi szénbányászati központ, Lupeni munkásai augusztus 5-én kezdték meg a sztrájkot, 8 órás munkanapot, magasabb béreket, az elbocsátások beszüntetését, az elbocsátottak visszavételét követelve többek között. Az akció sikerének biztosítására megszállták a helyi bányák villanyüzemét, megbénítva ezzel a termelést. A megyei hatóságok két határőr-századot és egy helybeli rendőrszázadot vezényeltek ki, amelyek körbevették az üzemet. Az augusztus 6-án megindult támadás során megtisztították azt a sztrájkolóktól, 31 munkást megölve és több mint 100-at megsebesítve.¹⁷

A lupeni-i sztrájk nem kizárólagos kommunista akció volt, szociáldemokrata és párton kívüli munkások szép számban vettek benne részt. S ha túlzás is Magyar bukaresti követ megállapítása, mely szerint „Az ismert lupeni-i vérengzés áldozatai

¹³ BEREND T. Válságos évtizedek Bp. 1982. 323. o.

¹⁴ OL Külügyminisztériumi Levéltár. K 608 27/1 203/29.

¹⁵ Nagyvárad, 1930. január 3-i szám Kinevezték a közigazgatási kerületek igazgatóit c. cikk *Munténia*: I. Camaraşescu, *Moldva*: C. Hoişescu, *Erdély*: A Dobrescu, *Besszarábia*: D. Moldoveanu *Bukovina*: Sauciu—Sadeanu, *Olténia*: Radilescu, *Bánság*: Bocu Sever. Általában az adott területen ismert nemzeti parasztpárti politikusok

¹⁶ OL K 608. 27/1 68/1930 1930. április 20. követjelentés Dobrescu esetében egy régebbi sikkasztási ügyet sikerült előszedni, ami nem túl meglepő a meglehetősen korrupst román politikai életben

¹⁷ Lupta Partidului Comunist Din România În Periodă Crizei Economice Din 1929—33 Bucureşti 1963. 18—20. o.

olyanokból kerültek ki, akik valamikor Maniu személyének elszánt gárdáját alkották”; végső konklúziójában: „a munkásság elfordult Maniutól...”, jól tapintott rá a lényegre.¹⁸ A romániai munkásmozgalom legális erejének a szociáldemokrata pártnak, amelynek 1928-ban a nemzeti parasztpárttal közös választási listán indulva története során először sikerült bekerülnie a parlamentbe, szükségképpen szembe kellett fordulnia választási szövetségeseivel. A Maniu-kormány 2 éves mérlegét megvonva Pistiner szociáldemokrata képviselő 1930. június 18-i parlamenti beszédében szemére vetette a miniszterelnöknek, hogy „... a kormány semmit sem tett sem a gazdasági válság, sem a munkanélküliség leküzdésére ...”. Ezen kívül Pistiner többek között számonkérte azt, hogy nem történt semmi a szociális biztosítás kérdésében, a hadseregben továbbra is alkalmazzák a testi fenytést, a nemzeti iskolákra vonatkozó ígéretek csak ígéretek maradtak. Beszéde végén nyomatékosan hangsúlyozta a korábban nyilvánvalóvá vált tényt: „... a liberálisokkal vívott harcuk az önök javára dőlt el és most megkezdődik a harcunk önökkel.”¹⁹

A Maniu-kormányra rászakadt válság és annak következményeihez képest kétségkívül másodlagos, de a belpolitikai szempontból azért nem jelentéktelen tény, hogy a nemzeti parasztpárti vezetés semmit nem lépett előre a nemzetiségi kérdésben a liberálisokhoz képest sem. Ez egyébként nem is igen állott szándékában a főleg Erdélyből származó román polgári politikusoknak. Jól példázza ezt a még hatalomra kerülés előtt Popovici-csal a francia *Le Matin* által 1928 januárjában készített interjú, amelyben a Maniu-kormány későbbi minisztere a nemzetiségekre vonatkozó kérdést meglehetősen röviden elintézte, kijelentve többek között, hogy „... Erdélyben a háború előtt 3 millió románnak csak 3 liceuma és 2 gimnáziuma volt. Most 1 millió 200 ezer magyar számára több mint 40 liceumot tartunk fenn, ahol az oktatás magyar nyelven folyik”.²⁰

A kérdésre érthető okokból különösen odafigyelő Magyary már idézett 1929. szeptember 24-i jelentésében a kormány nemzetiségpolitikáját ekként összegezte: „nem sok sikerrel operál viszont Maniu a kisebbségi politika terén ... A kormány ténykedéseivel és főleg a közigazgatási reformmal az összes kisebbségek egyaránt elégedetlenek”.²¹ Többek között azért is, mivel a tartományi autonómiákról szóló reform egyáltalán nem foglalkozott a kisebbségi nyelvhasználat általános szabályozásával a közigazgatásban, ez továbbra is a helyi hatalmi szervek hozzáállásának függvénye maradt.²²

Összességében Maniuek polgári-paraszti demokratikus politikai berendezkedésre tett elképzelései az adott történeti szituációban meglehetősen hamar keresztülvihattalenné váltak. A román belpolitikában addig példa nélkül állóan széles tömegbázis, amely az 1928 decemberi parlamenti választásokon a Nemzeti Parasztpárt mögött állott, elsősorban a válság objektív következményei miatt nagyon gyorsan felbomlott. Így 1930 végére egyértelmű destabilizálódás ment végbe a román belpolitikában, amely tartósnak bizonyult.

Világosan megmutatkozott ez a sűrű kormánycserékben. Maniu 1930. október 6-án lemondott, az október 10-én hivatalba lépő Mironescu-kormányból rajta kívül Vaida-Voievod is kimaradt. Ahogy a Nemzeti Hírlap október 11-i száma írta „...

¹⁸ OL K 608. 27/1 254/29

¹⁹ Népszava, 1930. június 19. A romániai Szociáldemokrata Párt állásfoglalása az új rezsimmel szemben c. cikk OL K 608 323/498

²⁰ *Le Matin*, 1928. január 25. *Où va la Roumanie?* OL K 609 323/498

²¹ OL K 608 27/1 203/29

²² OL K 608 27/1 121/29 Az Országos Magyar Párt parlamenti tagozatának 1929. április 30-i memoranduma a Maniu-féle közigazgatási reformtervezetről

megszűnt az erdélyi jelleg”. Mironescu néhány hónap múlva, 1931 januárjában átadta a miniszterelnöki posztot Titulescunak, aki csak április 17-éig töltötte azt be. Ekkor az 1930 júniusában hazatért és a trónt elfogadó II. Károly általános meglepetésre az ismert történészprofesszort, a Nemzeti Demokrata Párt élén álló Iorgát bízta meg a kormányalakítással. Az Iorga-kormány egyik első teendője a parlament feloszlata és az 1931. júniusi országgyűlési választások kiírása volt. Mivel a Nemzeti Parasztpárt ekkorra már részben felbomlott, az erőviszonyok tisztázása szükség-szerűvé vált.

A gazdasági válság okozta növekvő szociális feszültségek, a tömegek radikalizálódása, a 20-as évek stabil politikai struktúrájának megrendülése, a kormányzati válság összességében növelték a romániai kommunista mozgalom objektív lehetőségeit. A munkásosztály növekvő aktivizálódásának leglátványosabb jelei kétségkívül a szaporodó sztrájkok és utcai tüntetések voltak. 1929 és 1932 között 377 sztrájkra került sor a romániai üzemekben.²³ Természetesen ezek részletezése nélkül két nagy sztrájk-hullámot kell kiemelnünk az adott időszakban. Az első a már említett lupeni-i — nem tűzész így fogalmazni — vérfürdőt követően, 1929 őszén söpört végig Bukarest, Kolozsvár, Galați, Constanța, Arad, Temesvár, a Maros-völgye és az olajvidék üzemeiben.²⁴

A sztrájkokat a munkanélküliek utcai tüntetései és az állami alkalmazottak, közöttük hivatalnokok, műszaki értelmiségiek, tiltakozó gyűlései kísérték. A másik nagy sztrájk-hullám 1931 februárjában volt. Ekkor a közvetlen előzményt az első áldozati görbe bevezetése jelentette, amely ekkor az állami alkalmazottak illetményének 15—22%-os csökkentését írta elő 10—20 napos kényszerszabadságolásokkal egybekötve. A romániai munkásosztály egyik legszervezettebb, leginkább harcra kész rétege a vasúti munkások Bukarestben 10 ezres tömeggyűlésen tiltakoztak a bércsökkentések, az elbocsátások ellen. A gyűlés után 7—8 ezren zárt sorokban indultak meg a városközpont felé. Az ilyen szituációban a két világháború közötti Romániában elmaradhatatlan rendőrroham eredménye 2 halott és mintegy 80 sebesült lett.²⁵ Az eseményeket követően Iași, Pașcani, Galați, és Kolozsvár vasúti műhelyeiben került sor megmozdulásokra, majd a zsil-völgyi bányászók sztrájkja indította el a galați-i kikötőmunkások, a maros-völgyi üzemek, valamint a kőolajipari dolgozók munkabeszüntetése szélesítette ki az újabb sztrájk-hullámot. A bukaresti vasúti munkások fellépése mintegy előfutára volt a tárgyalat időszakon kívül eső 1933 februárjában a Grivița vasúti műhelyben lezajlott híres eseményeknek, amelynek során a műhelyt megszálló sztrájkolók ellenállását csak a kivezényelt katonaság gépfegyver tüzével indított rohama és 2000 munkás letartóztatása törte meg.²⁶

A munkásakciók mellett párhuzamosan, bár általában azoktól függetlenül, spontán parasztmegmozdulások jelezték a vidéki agrárnépesség 1929—31 között fokozatosan romló életkörülményeit. Az elégedetlenség elsősorban az adószedők és a végrehajtók elkergetésében, legelőelfoglalásokban, rendőrökkel való összetűzésekben, igen széles formában nyilvánult meg. Ebből a szempontból nem volt különbség az ország egyes vidékei között. Parasztmegmozdulásokra sor került például a Dîmbovița megyei Perieteni, az Iași megyei Gropnița, a Falcium megyei Pilnești, vagy a Mușcel megyei Dobrești községben éppen úgy, mint a Csík megyei Madaras,

²³ R. C. R. în viață socială din România 1921—44. c. tanulmánykötet Muncă desfășurată de Partidul Comunist Român în Armată în anii crizei economice (1929—33) 212. o.

²⁴ Leckék ... 289. o.

²⁵ OL K 608 27/1 16/1931 illetve I. CEAUȘESCU: im. 196. o.

²⁶ Lupta ... 54—64. o.

a Bihar megyei Szentandrás, vagy a Brassó megyei Rozsnyó községben.²⁷ A leghevesebb, a kormánynak és a helyi hatóságoknak a legnagyobb gondot okozó forrongások azonban kétségkívül Besszarábiában voltak. Ezt a területet a 20-as évek elején is csak nehezen sikerült pacifikálnia a román hadseregnek. 1929—30 folyamán az itteni rossz tömeghangulat, a kirobbanó megmozdulások, a romániai és a külföldi közvélemény érdeklődésének fókuszába kerültek. Az 1930 február eleji Ismailban lezajló összecsapások nagy visszhangot váltottak ki a román polgári liberális sajtóban, különös tekintettel arra, hogy a szociális elégedetlenség itt a „le a hadsereggel”, „le a rendőrséggel” jelszavak mellett a „ki a románokkal” követeléssel is párosult. Az Índreptatara február 4-i tudósítása szerint megkezdődött a nagyobb besszarábiai városokból a román lakosság egy részének elmenekülése Moldvába. 1930 októberében Bogos kormány megbízott a Belügyminisztériumhoz intézett jelentésében, amelyről a sajtót is tájékoztatta, meglehetősen sötét képet festett a besszarábiai viszonyokról, s az újságírók előtt kijelentette, hogy „... a besszarábiai parasztokban mindjobban megerősödik a szomorú helyzet láttán az Oroszországba való visszakivándorlás”.²⁸

A tömegekben lezajló balratolódás kétségkívül leglátványosabb bizonyítékait a sztrájkok, tömegmozgalmak, tüntetések gyakoribbá válása jelentette. A fentebbi folyamat egyértelműen megmutatkozott az RKP legális tömegszervezőinek, a Városi és Falusi Dolgozók Blokkjának választási eredményeiben is. A blokk az 1926-os parlamenti választáson 28 161, 1927-ben 31 930, az 1928-as elsőpró nemzeti parasztpárti sikert hozó választáson 38 351 szavazatot kapott a hivatalos végeredmény szerint.²⁹ Ez önmagában lassan emelkedő tendenciát jelentett a szavazatok abszolút mennyiségét tekintve. Ugyanakkor ezekkel az eredményekkel a Blokk a szavazatok 1,2—1,4%-át érte el mindössze, tehát alatta maradt az előírt 2%-nak, amely fölött be lehetett kerülni a parlamentbe. Ez teljes mértékben megfelelt az uralmon lévő polgári erőknek. A törvényhozásba nem jutottak be kommunista képviselők, sőt indulásuk a választásokon objektíve két szempontból is elfogadható, közvetlen politikai haszonnal járt a román uralkodóosztályok számára. Egyrészt a Blokk nyilvánvalóan jelentős munkásszavazatokat vont el a szociáldemokratáktól, akik 1926-ban 35 570, 1927-ben 49 430 szavazatot kaptak, szintén alatta maradván a 2%-nak. Így 1929 januárjáig, amikor az 1928 decemberében megválasztott parlament összeült, soraiban a már többször említett választási szövetség révén bekerült szociáldemokratákkal, nem kellett bajlódniuk a román uralkodó köröknek a munkásképviselekkel a törvényhozásban. Másrészt szavazatokat vont el a Blokk a nemzetiségi polgári pártoktól is, mivel voksainak jelentős többségét vegyes lakosságú, illetve döntően nemzetiségi területeken kapta. Például az 1928-as választáson a ráeső szavazatok 67%-át az erdélyi, bánáti és az egykori partiumi, azaz a Magyarországtól Romániához került országrészekben érte el. Emellett önmagához képest szép számmal kapott szavazatokat Besszarábiában és Észak-Bukovinában is. Bihar megyében kilencszer, Arad megyében négyszer, az észak-bukovinai Cernauti megyében (a mai Szovjetunióbeli Csernovci város és környéke) három és félszer annyian voksoltak a Blokkra, mint Bukarestben és a környékét magában foglaló Ilfov megyében összesen.³⁰

A magyarlakta területekre érhetően jobban odafigyelő magyar külképviselet határozott rosszállással vette tudomásul ezt a tényt. Magyar nagykövet 1928.

²⁷ Leckék ... 290. o.

²⁸ Pesti Napló, 1930. október OL K 609 323/498

²⁹ OL K 608 27/1 309/1928.

³⁰ Ugyanott.

december 18-án keltezett jelentésében megnyugvással állapította meg, hogy kimaradtak a parlamentből a Blokk képviselői, ám ugyanakkor kénytelen volt leszögezni, hogy „...sajnálatos tünet, hogy a kommunista szavazatok legnagyobb részét a magyar városok szolgáltatták, amely körülményt ezen vidékek magasabb ipari fejlettsége részben megmagyaráz”.³¹ Még egyértelműbben fejezte ki nem tetszését Vest magyar királyi ügyvivő 1929. január 4-i jelentésében, amelyben a Magyar Párt választási harcát értékelte. Eszerint: „... a magyarok, különösen a határszéli ipari városokban aggasztóan sok szavazattal támogatták a kommunista pártot, ami a magyar munkás-ság igen helytelen irányba való terelődésére enged következtetni”.³² Azaz: ezekkel a szavazatokkal nem számolhat a többek közt báró Szentkereszthy Béla, gróf Bethlen György, és báró Jósika János patinás történelmi nevével fémjelzett Magyar Párt.

Természetesen a fentebbiekből messze nem következik az, hogy a Blokknak távol kellett volna maradnia ezekről a választásokról, és egyoldalúan támogatnia kellett volna valamelyik szalonképesebb politikai pártot. Az illegálisba szorított Romániai Kommunista Pártnak minden lehetőséget meg kellett ragadnia a politikai életbe való bekapcsolódásra, az elszigeteltségből való kilépésre. Ráadásul a válság eredményeként a Blokk lehetőségei egyértelműen szélesedtek a tömegek balratolódásával párhuzamosan. Az 1930 február — március folyamán megtartott helyhatósági választásokon ez világosan megmutatkozott. A Maniu-kormány nem vehette félvállról a kommunista veszélyt, különösen az után, hogy az elsők között megtartott Zsil-völgyi választásokon Vulcan városban a Blokk abszolút többségre tett szert a városi tanácsban. Bár nyilvánvaló, hogy országos viszonylatban ennek az eredménynek hatalmi szempontból nem volt döntő jelentősége, a román uralkodó osztályok számára azonban veszélyes tendenciát jelzett, különösen az erdélyi területeken. Nem véletlen, hogy Maniuiék erőteljes terrorintézkedéseket fogantatosítottak a Blokk választási tevékenységével szemben, elsősorban Erdélyben. Így például 1930. február 17-én Marosvásárhelyen a Blokk választási nagygyűlésének kezdetére a „A főtér úgy festett, mintha ostromállapot lett volna. Rendőrijáratok cirkáltak a két oldalán, a kapualjakban civilbe öltöztetett csendőrök bújtak meg, a detektívek farkaskutyákkal sétáltak a korszóoldalon ... Amikor Jóska bácsi (Soós József építőmunkás, ismert marosvásárhelyi kommunista vezető S.Z.) beszélni kezdett, kétfelé nyílt a rendőrség nagykapuja és — hármas csoportokban — gumibotos rendőrök és fegyveres csendőrök rohanták meg a tömeget ... Az egész főtér tele volt szaladó emberekkel és ordítózó, verekedő rendőrökkel. A rendőrök nem kíméltek senkit ... A vásárhelyi hatósági terror nem volt egyedülálló jelenség. Nagyváradon és sok más helyen ugyanígy verték szét a rendőrök a Dolgozók Blokkja által összehívott gyűlések részt vevőit.”³³

A terror ellenére Erdély és a Bánát területén a március elején lezajlott választások során a Blokk 58 képviselője került be a helyi önkormányzati testületekbe, míg a szociáldemokraták 41, a Magyar Párt 93 helyet tudott megszerezni. Egyes erdélyi nagyvárosokban a romániai KP fedőszervezete meglepően magas szavazatarányt ért el. Nagyváradon a választók 32,1%-a, Temesvárott 24,9%-a, Marosvásárhelyen 28,7%-a a Városi és Falusi Dolgozók Blokkjára adta voksát.³⁴ Marosvásárhelyen a tanácsba bekerült 9 Blokk-képviselő közül 4 magyar munkás, 1 magyar vasutas, 1 magyar kiskereskedő, 2 román földműves és 1 zsidó pékmester volt nemzetiségére és foglalkozására nézve és a helyi kommunista mozgalom olyan elismert vezetői találhatók

³¹ OL K 608 27/1 309/1928.

³² OL K 608 27/1 2/1929.

³³ VERESS PÁL: Vallatás, vád, küzdelem. Kolozsvár 1975. 215—17. o.

³⁴ Budapesti Hírlap, 1930. március 18. Az erdélyi választások eredménye c. cikk OL K 609 323/498, illetve VERESS PÁL: im. 218. o.

köztük, mint Simó Géza, Soós József, Veress Károly, Ioan Moldovan. Nagyváradon szintén 9 képviselői helyet jelentett a szavazatok közel 1/3-a, a megválasztottak többsége szintén ismert kommunista volt, mint például Szenkovics Sándor és Gyarmati Miklós. Kétségtelen, hogy eléggé jellemző kelet-európai jelenségről van szó. Ahol egyáltalán kommunista, vagy más baloldali internacionalista platformon álló munkaspártok választáson indulhattak századunk első felében, a nemzetiségi területeken általában jelentős szavazatokra számíthattak, a kettős — társadalmi és nemzeti — elnyomás alól szabadulni kívánó kisebbségi dolgozók között. (Csehszlovákiai KP szereplése Kárpát-Ukrajnában a két világháború közötti választásokon, az MKP 1945 novemberi eredményei a szlováklakta Békés és Csanád megyei területeken.) Am ugyanakkor ki kell emelnünk, hogy az elsődleges mindenkori az osztályelnyomás, a gazdasági, társadalmi alávetettség megléte elleni küzdelem volt. Ez kiváltképpen így volt a gazdasági válság időszakában. Lényegében ezt érzékelte a Magyar Nagykövetség is. Magyar 1931 januárjában keltezett kissé fontoskodó jelentésében így írt: „... hetek óta kapok értesüléseket, főleg Kolozsvárról és a Székelyföldről, hogy a már legmagasabb fokot elérő gazdasági krízis és az ennek kapcsán járó általános nyomor egy komoly aggodalomra okot adó közhangulatban kezdi reakcióját kimutatni. Kimondottan kommunista jellegű hangulatról szólnak, komoly forrásból eredő hírei... a mozgalomnak nincs nemzeti jellege, hanem az elkeseredett és reményvesztett városi és falusi nyomorgó tömegek ingerültsége általában a vagyonosok, a tisztviselők, a papság ellen irányul.³⁵ Ebben a légkörben a Blokk erősödő aktivitását már kifejezetten ellenségesen nézte a bukaresti politikai vezetés. Láttuk, hogy a hatalomra került Iorga-Argetoianu kormánynak ki kellett tűznie a parlamenti választásokat, hiszen 1928—31 között a belpolitikai erőviszonyok lényegesen átrendeződtek. Az 1931. június 1-i választásokon azonban már fennállott a veszély, hogy a Blokk jelentős sikereket elérve a korábbi perifériáról kikerülve politikaformáló erővé válhat. Többek között ezért kísérte fokozott nemzetközi figyelem a választási küzdelmeket. Így pl. a Magyarország 1931. május 31-i száma részletes tudósítást közölt a választási harcokról, amelyben többek között leszögezte, hogy: „A kommunisták erősen tért hódítanak... különösen Szatmár, Bihar, Maros, Torda megyében, s a Regat egyes pontjain, főleg Bessarábiában.”³⁶

Nem érdektelen röviden megnéznünk, hogy a Blokk aktivistái milyen programmal vettek részt a választási küzdelmekben. Az Erdélyben terjesztett — természetesen román, magyar és német nyelvű — felhívást az alábbi társadalmi rétegeknek címezte a Blokk: „Munkások, Parasztok, Iparosok, Kiskereskedők, Alkalmazásban lévő entellektüelek és Nemzeti kisebbségek!”. Azaz a leginkább válságsújtotta dolgozó rétegek mellett külön hangsúlyt fektetett a nemzetiségekre a Blokk. A választási felhívás 8 pontban összegezte a szervezet legfőbb célkitűzéseit: 1. A liberális kormány által hozott alkotmánynak és összes törvényeknek és rendeleteknek megsemmisítése. 2. A munkásság, parasztság, és nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságának helyreállítása, biztosítása és kiterjesztése, és az ostromállapotnak és cenzúrának az egész ország területén való azonnali megszüntetése. 3. Általános politikai és katonai amnesztia. 4. Az összes földbirtokoknak minden kártérítés nélküli kisajátítása 50 hektárig. A kisajátított földeknek a parasztság és munkásság részére és ellenőrzése mellett történő ingyenes szétosztása. 5. A nemzeti kisebbségek szabad fejlődésének biztosítása. 6. Az összes háborús adósságok eltörlése. 7. Béke az összes szomszédos államokkal.

³⁵ OL K 608 27/1 16/1931

³⁶ Magyarország, 1931. május 31. A román kormány a legféltelenebb terrorral akarja kicsikarni június 1-én a választási győzelmet c. cikk OL K 608/323/498.

Minden fegyverkezési államköltség beszüntetése, fegyver- és municiógyárak bezárása. Szovjet-Oroszország elismerése és vele a gazdasági kapcsolatok felvétele. 8. Munkás és parasztkormány ... egyedül ennek a programnak a megvalósítása vezethet az oligarchiának egyszer s mindenkorai megdöntéséhez ...” A választási program első három pontja lényegében a legalapvetőbb polgári demokratikus szabadságjog általánossá tételét követelte a magát liberális demokráciának nevező rendszer megváltoztatásával. A 4. pont változatlan átvétele a Blokk 1926. áprilisi programjában szereplő, az agrárkérdés megoldását célzó követelésnek. A Blokk szervezeti kiépülésének és korábbi választási eredményeinek ismeretében nem véletlen a nemzetiségi kérdésre utaló külön programpont.

A 7. pont háborúellenes — a fegyverkezési államköltség beszüntetésére és a fegyvergyárak bezárására vonatkozóan naivan pacifista — követelése az első megvalósult munkáshatalom, a Szovjetunió védelmét is célozták, ez a korabeli nemzetközi kommunista mozgalomban teljesen magától értetődő volt. Elméleti — és közvetlen gyakorlati — szempontból a legproblematisabbnak az utolsó programpontot tekinthetjük. Az „oligarchia egyszer s mindenkorai megdöntése” minden esetre elég egyértelmű megfogalmazás, még akkor is, ha ezen túlmutatóan a dokumentum nem tartalmazott semmilyen konkrét elképzelést a fináncoligarchia hatalmának megdöntése utáni társadalmi kibontakozásról. Ezzel együtt a választási felhívást összességében pozitívan értékelhetjük, hiszen elsősorban az egyre nehezebb szociális és politikai helyzetbe kerülő dolgozó tömegek védelméért emelte fel a szavát, a demokratikus szabadságjogok megvalósulását követelve.³⁷

A Városi és Falusi Dolgozók Blokkjának választási propaganda tevékenységét természetesen a kormány maximálisan igyekezett korlátozni. Egyes helyeken a Blokk szervezeteit teljesen megbénították, a legismertebb vezetők letartóztatásával. A legmesszebb ebben a tekintetben a Torda és a Hunyad megyei hatóságok mentek el, a Blokk választási listájára felvett jelölteket egyszerűen börtönbe zárták.³⁸ Hasonló lépésre készültek Marosvásárhelyen is a választási lista érvényesítésekor, ám ezt a Blokknak sikerült elkerülnie, mert „... egy áldozati csoport” a lista letételéhez szükséges összes aktákkal felszerelve ... bevonult a törvényszékre. Néhány perc múlva a törvényszéket megszállva tartó rendőrök a listaajánlót letartóztatták és a náluk talált aktákat a legpimaszabbul elkobozták. Még jóformán ki sem fordultak a törvényszék utcájából, a beállott szélcsendben megjelentünk mi, az igazi listaletévők... A bíró megadta magát és kiadta az igazoló írást a lista elfogadásáról. Mi pedig a törvényszékről kijövet szétszóródtunk, nehogy a visszatérő rendőrök letartóztathassanak.”³⁹ Nemcsak a politikai terror nehezítette a Blokk választási tevékenységét, hanem a rendelkezésre álló anyagi források szűkössége. A választási lista letételéhez szükséges 40 ezer lei előteremtése 1931 májusában még a legerősebb erdélyi szervezeteknek is meglehetősen nehézséget okozott, nem beszélve az egyéb költségekről. Végül is a Blokk július 1-ére az ország 71 megyéje közül 30-ban tudott érvényes választási listát letenni, 6-tal kevesebbet megyében, mint az azt megelőző 1928-as parlamenti választásokon. Ennek ellenére a hivatalos végeredmény szerint a Blokkra leadott szavazatok száma 73 711 volt, azaz közel kétszer annyi, mint 1928-ban.⁴⁰ A két világháború közötti romániai választások jól bevett gyakorlatának megfelelően jött ki végül ez az eredmény, a választási hatóságok utólag 83 000 szavazatot semmi-

³⁷ A programot közzétette GÁL JÁNOS: A Dolgozók Blokkjának képviselője c. cikkében Korunk, 1969/3. szám

³⁸ OL K 608 27/1 139/1931.

³⁹ VERESS PÁL: im. 323—24. o.

⁴⁰ OL K 609 437/84 Pesti Hírlap, 1931. június 3.

sítettek meg, köztük nyilvánvalóan szép számmal a Blokkra adottakat is. Csík megyében a helyi főispán június 18-i titkos jelentése szerint a megyében a Blokk ténylegesen 6500 voksot kapott, nemcsak a végül nyilvánosságra hozott 1232-öt.⁴¹ Az Argetoianu által irányított választási gépezet azonban ezúttal nem tudott 100%-os munkát végezni: a Blokk a hivatalos végeredmény alapján is fölé került a bővös 2%-nak, tehát megfelelő helyi szavazatarány esetén a választási törvény alapján bekerülhetett a parlamentbe. Ilyen eredményt 5 megyében ért el a Blokk, a Magyarság már említett május 31-i cikkében név szerint is megemlített 4 megye közül 3-ban: Szatmár, Bihar és Maros megyében. Nem követünk el túlzottan történelmietlen találgatást, ha azt állítjuk, hogy a Torda megyei jelölteknek a választást megelőző le tartóztatása akadályozta meg, hogy itt is képviselőhez jusson a Blokk. A fentebbi 3 megyén kívül még Temes, valamint az észak-bukovinai Cernauți megyében jutott mandátumhoz a romániai KP tömegszervezete. Ebben az 5 megyében a Blokk 10—12% közötti eredménye, amelyet főleg a megyeszékhelyeken — Szatmárnémeti, Nagyvárad, Marosvásárhely, Temesvár, Cernauți (Csernovci) — kapott szavazatok biztosítottak, egy-egy országgyűlési képviselői helyet jelentett. Így tehát az új parlament alakuló ülésére a két világháború közötti romániai kommunista mozgalom 5 kiemelkedő, sok megpróbáltatást átélt harcosa is elutazhatott: Imre Aladár Szatmár, Lucrețiu Pătrășcanu Temes, Dán István Maros, Eugen Rozvani Bihar és Vasel Casul Cernauți megyei képviselők. Ezt a tényt — az adott körülményekhez képest — a Blokk központi sajtóorgánuma, a Dolgozók Lapja jelentős sikernek értékelhette 1931. június 7-i számában: „A választásoknak kimagaslóbb eseménye a romániai dolgozók forradalmi egységfront alakulatának ... előretörése. Az államhatalom minden erőszakos eszközét az ideológiai befolyásolás és megtévesztés minden módját előszedték, hogy megakadályozzák a Blokk propagandáját és választási sikerét. Minden erőfeszítés hiábavaló volt. Nem bírtak annyi dolgozót letartóztatni, annyi velünk érzőt a szavazástól visszatartani és annyi leadott szavazatot ellopni, hogy ne lett volna maradvány elegendő képviselőinknek a parlamentbe való bejutáshoz ...”⁴²

Természetesen a 375 képviselői helyet magában foglaló parlamentben ez az 5 mandátum nem lett volna perdöntő a fennálló politikai rendszer szempontjából. Ugyanakkor a parlamenti nyilvánosság jelentősen bővíthette az illegálisba szorított kommunista mozgalom lehetőségeit, különös tekintettel az egyre mélyülő válság okozta radikalizálódásra. Ebből adódóan viszont magától értetődő, hogy az Iorga-Argetoianu kormány nem tűrhette el az 5 kommunista képviselő parlamenti tevékenységét. Pătrășcanu összesen egyetlen beszédet mondhatott el, melyben lényegében a Blokk programját és taktikáját vázolta, támadva a fennálló rendszer politikai visszasságait. A korabeli román parlamentre jellemző, hogy beszéde alatt a Rogu nevű, a szélső jobboldali Keresztyén Fajvédő Ligához tartozó képviselő késsel rohant az előadói emelvény felé, hogy elhallgattassa Pătrășcanut. A Blokk többi 4 képviselője körbevette beszédét mondó társukat, védelmezve őt. A rend helyreállítása után a jól megtermett Dán István végig ott maradt az emelvényen, míg Pătrășcanu befejezte felszólalását.⁴³ Több lehetőségük a Blokk-képviselőknek nem volt ebben a parlamentben. A kormány mandátumaik igazolásakor Imre Aladár és Dán István ügyét külön bíróság elé utalta, amely egyikük képviselőségét sem hagyta jóvá, mondván, hogy Imre Aladár nem román állampolgár, Dán Istvánt pedig az 1928-as kolozsvári kommunista perben 4 hónapi fogházra és politikai jogai-

⁴¹ Gál János: im.

⁴² VAJDA LAJOS: Emlékezés a Városi és Falusi Dolgozók Blokkjára. Korunk, 1975/4.

⁴³ GÁL JÁNOS: im.

nak 10 évre való felfüggesztésére ítélték, tehát nincsen azok birtokában. Az más kérdés, hogy a kommunista szimpátiával távolról sem gyanúsítható bukaresti magyar külképviselet jelentése szerint Imre Aladár Bukarestben született, a Román Hadseregben szolgált, de az igazoló bizottság előtt nem tudta bizonyítani, mivel a sziguranca korábban elvette tőle a személyi dokumentumokat, újakat pedig nem tudott beszerezni. Dán István a rá kirótt fogházbüntetést letöltötte, a jogvesztésről szóló ítélet 1929-ben amnesztia alá esett. Így mandátumaik megsemmisítése tulajdonképpen törvénytelen volt, miként az az eljárás is, hogy ezután nem a listán utánuk következő Blokk-képviselőket hívták be, hanem a Blokkra Maros és Szatmár megyében leadott szavazatokat semmisnek nyilvánították, levonták az össz-szavazatokból. Ez a végeredmény már alatta maradt a 2%-nak, tehát a másik 3 képviselőnek is távoznia kellett a parlamentből.⁴⁴ A fennmaradó 5 helyre 2 nemzeti demokratapárti, 1—1 nemzeti parasztpárti, szociáldemokrata és Averescu-párti képviselőt hívtak be.⁴⁵

A fentebbiek jól példázzák, hogy a politikai küzdelmekben, főleg ha antagonisztikus ellentétben lévő szembenálló felekről van szó, a törvényesség, a jogi megfontolások a legkevésbé sem mérvadóak. A romániai politikai vezetés számára elfogadhatatlan volt a kommunista képviselők jelenléte a parlamentben, tehát gond nélkül rúgta fel a korábban megállapított — liberálisnak vallott — játékszabályokat és távolította el a Blokk delegáltjait az országgyűlésből. Ráadásul ebből az esetből a Iorgát 1932-ben felváltó Vaida-Voievod levonta a szükséges tanulságokat. Az 1932 júniusi parlamenti választásokon már nem adott semmi esélyt a Blokk-nak. Dávid Mihálynak, a Magyar Nagykövetség Kolozsvári Kirendeltsége vezetőjének a jelentése szerint: „A kommunisták, akik a fizetést és nyugdíjt nem élvezők intellektuelek csatlakozására számítottak a váratlan leleplezések és tömeges letartóztatások miatt egyelőre megtorpantak ... Beavatottak tudni vélik, hogy az uralkodó ... Bianu sziguranca vezérinspektort szigorú utasításokkal látta el, és ilyen körülmények között már most meg lehet jövedölni, hogy a választási előkészületek tartama alatt a munkásvezérek nagyrésze börtönbe kerül.”⁴⁶ Ez így is történt: A Blokk erdélyi fellegváraiban sorban tartóztatták le a szervezet vezetőit, kobozták el választási listáit.⁴⁷ Ennek eredményeként az egy évvel korábbi választásokon a legtöbb szavazatot adó Temes, Bihar, Maros, Szilágy, Csík, Arad, Szatmár megyékben már nem indulhatott a Blokk. Végül is az országban csak 14 megyében vehetett részt a választáson, amely során összesen kevesebb szavazatot kapott (9400), mint 1931-ben egyedül Temes megyében (10 483). 1933 februárjában a híres grivicai eseményeket követően bevezetett ostromállapot során a Vaida-kormány pedig feloszlatta és betiltotta a romániai KP tömegszervezetét.

Az erősödő tömegmozgalmak, sztrájkok, utcai tüntetések, parasztmegmozdulások; a Városi és Falusi Dolgozók Blokkjára leadott szavazatok növekedése az egyik oldalon, sűrűn ismétlődő kormánycserek, kormányzati válság, a másik oldalon mutatták a politikai válság kialakulását Romániában 1929—31 között. Ugyanakkor hangsúlyoznunk kell, hogy a tárgyalt időszakban nem volt forradalmi helyzet az országban, annak objektív és subjektív feltételei egyaránt hiányoztak. Az objektív feltételek kapcsán ki kell emelnünk, hogy bármennyire is megrendült a 20-as évek jól bevált politikai struktúrája, a romániai uralkodó osztályok hatalmát erős erőszak-szervezet, a terror-intézkedések, illetve különféle politikai eszközök alkalmazása

⁴⁴ OL K 608 27/1 2711/1931.

⁴⁵ Magyarország 1931. június 18. A román kamara megsemmisítette a kommunista mandátumokat
OL K 609 437/84

⁴⁶ OL K 608 27/1 63/1932

⁴⁷ VERESS PÁL: im. 376—77. o.

megfelelően garantálni tudta. A szubjektív oldalt tekintve pedig többek között a Romániai Kommunista Párton belül meglévő problémákat kell megemlíteni. Az 1928 júniusában Harkovban összeült IV. kongresszuson a párt főtítkárát, Köblös Eleket — miután beszámolóját számon ponton bírálták, s nyilvános önkritikát kellett gyakorolnia, mert a Városi és Falusi Dolgozók Blokkja az 1926-os helyhatósági választásokon több helyen választási szövetségre lépett más munkásszervezetekkel és ellenzéki polgári pártokkal — felmentették tisztségéből, sőt az új Központi Bizottságból is kihagyták. A párt főtítkára Vitalij Holostenco lett, aki a romániai munkásmozgalomban mindössze 1920—21 folyamán vett részt, és 1921-től Ukrajnában dolgozott.⁴⁸ Az ő személye nem jelentett garanciát a Romániai Kommunista Párton belül a 20-as évek végére kiéleződő ellentétek megoldására. A IV. kongresszus után a párton belül megkezdődtek, s rövid idő alatt elmélyültek és súlyossá váltak az elvtelen frakcióharcok. Ezek árnyalt elemzését a meglévő szakirodalom szűkszávasága és a források magától értetődő hozzá nem férhetősége egyelőre nem teszi lehetővé. A fő jellemzők rövid összegzésére tehetünk csak kísérletet. Köblös Elek eltávolítása a párt éléről elsősorban az M. Pauker vezette csoport, a luxiministák elképzeléseinek kedveztek.⁴⁹ Az általuk megfogalmazott „linia justa” direkt akciókat sürgető, a reális helyzetet és lehetőségeket negligáló, kompromisszumot nem ismerő forradalmi frazeológiája főleg az ifjúmunkás-mozgalomban hatottak. Veres Pál szerint „Ezt a helyes vonalat különösen mi fiatalok nagy lelkesedéssel üdvöztük ... hajlamosak voltunk leoppor-tunistázni a legtisztelőre méltóbb elvtársakat is, akik kétségüket fejezték ki afelett, hogy 40—50 bátor elvtárs utcai tüntetése példamutató lesz a tömegeknek és százak fognak csatlakozni hozzájuk. Később, a záporozó gumibotütések tanítottak meg arra, hogy csak a nagy körületekintéssel és hozzáértéssel szervezett utcai tüntetések sikerülhetnek, az olyanok, amelyek az érdekelt tömegek valamely égető gazdasági és politikai követelését állították a tüntetők elé ... De nem egyszer egy kis lelkes csoport hősi kiállása visszhang nélkül maradt ... Azonban azok ... akik ... az elv nélküli frakcióharcot kirobantották, még évek múlva sem értettek meg semmit mindebből, mert felfogásuk a politikai és társadalmi harcok fejlődését illetően helytelen volt.”⁵⁰ M. Pauker köré szerveződött csoportnak a IV. kongresszust követően sikerült teret nyernie a romániai kommunista mozgalomban, elsősorban olyan régi kommunista vezetők, mint a marosvásárhelyi Soós József, Dán István, a nagyváradi Eugen Rozvani átmeneti félreállításával. Ezzel együtt a luxiministák nem voltak képesek átvenni a párt irányítását, ehhez nem rendelkeztek megfelelő tömegbázissal a helyi szervezetekben, a Városi és Falusi Dolgozók Blokkjának tömegszervezeteiben még kevésbé. Ehhez jó adalék a Luka László szülőfalujába, Lemhénybe 1930 májusában összehívott „puccskonferencia-kísérlet” sikertelensége. Ráadásul a „linia justa”-nak sem ők maradtak a kizárólagos képviselői. Paukerrel szembe fordultak a — különben taktikai kérdésekben lényegében hasonló nézeteket valló — Barbu köré tömörült

⁴⁸ M. C. STĂNESCU—L. GERGELY: Elek Köblös Editură politică București 1978. 86—87. o.

⁴⁹ M. Pauker mérnök a forradalmi diákmozgalmakban vált kommunistává, az RKP megalakulása után aktív szerepe volt a párt szervezeti kiépülésében. Mint a Központi Bizottság tagját többször letartóztatták. Ilyenkor látványos éhségstrájk akciókkal hívta fel a figyelmet a romániai börtönviszonyokra. A Pauker körül tömörült csoport, akiket Luka László, Panescu, Wumbrandt, Balog Ilona neve fémjelzett, a IV. kongresszus után frakcióvá szerveződött. Pauker taktikai kérdésekben szemben állt a Köblös-féle irányvonallal, a direkt forradalmi akciók szervezését, a kompromisszumok, a nem kommunista erővel folytatott bármilyen együttműködés elvetését hangsúlyozta. 1927—28 folyamán az RKP hazai vezetése és a külföldi politikai büro között egyre több nézeteltérés merült fel. Többek között ezek tisztázására lett volna hivatott a párt 1928 júniusában Harkovban összeült IV. konferenciája, amelyet Köblös Elek tiltakozása ellenére kongresszusnak nyilvánítottak.

⁵⁰ VERES PÁL: im. 156—7. o.

csoport tagjai, a „barbuisták”. A két frakció elvtelen, személyeskedő, eszközökben nem válogató küzdelme nyomta rá a bélyegét az RKP 1928—30 közötti időszakára. A párton belül számos helyi vezető azonban egyik csoportot sem volt hajlandó elismerni. Az illegális találkozójukat a Bukarest melletti Otopeni-i erdőben tartó fővárosiak — innen a nevük otopenisták — Margulius mozgalmi nevű vezetőjükkel szembefordultak, mind Paukerrel, mind Barbuval, s a frakcióharcot elítélve lényegében maguk is egy harmadik frakciót hoztak létre. Temesvárott a Müller Kálmán —Baga János vezette csoport, akiknek elévülhetetlen érdemeik voltak a Dolgozók Lapjának szerkesztésében és kiadásában, lényegében függetlenítették magukat a pártvezetéstől. Tulajdonképpen ugyanezt tették a Nagy Géza vezette Kolozsváron és környékén tevékenykedő kommunisták is. Marosvásárhelyen a luxiministák a helyi fjumunkások körében bizonyos népszerűségekre tettek szert, s történtek próbálkozások a helyi kommunista mozgalom régi, kipróbált irányítóinak félreállítására, ám „az öregek leváltásához megfelelő, tapasztalt káderek kellett volna, de nem voltak ...” Ráadásul „az évtizedek alatt harcban szerzett tekintélyt lehetetlen egy röpirattal szétzúzni a tömegek előtt ... Mai szemmel nézve elképesztő és tragikus, hogy az a Soós Jóska bácsi, aki 1929 novemberében szervezi a törvényszék előtti tiltakozó gyűlést, ... élére áll a tüntetésnek, dulakodik a rendőrökkel, aki 1930 februárjában a rendőrség előtti tüntetésen beszédet tart és verekedik a ránk törő rendőrökkel—csendőrökkel, aki mint a Dolgozók Blokkjának képviselője a városi tanácsban a legélesebb szavakkal leplezi le a sziguranca gáztetteit, és bejelenti, hogy a Blokk képviselői nem szavazták meg a költségvetést ... nos, ezt a Soós Józsefet, „leplezi le” és akarja eltávolítani — felsőbb utasításra — néhány olyan ifjú, aki az egész frakcióharc alatt egyetlen gyűlést sem szervezett, egyetlen tüntetésen részt nem vett”.⁵¹

A frakcióharcok természetesen nagymértékben csökkentették a legális és illegális mozgalmi tevékenység eredményességét, s veszélyes tendencia bontakozott ki 1930 nyarára a romániai kommunista mozgalomban: a párt felőrldök és csoportjaira bomlik pont akkor, amikor a gazdasági és politikai válság teremtette új helyzet növeli a párt lehetőségeit és feladatait, a dolgozó tömegek harcának vezetésében. Ezért a Komintern végrehajtó bizottsága 1930 augusztusi határozatában felhívást intézett a romániai KP-hoz, amelyben felszólítja a frakcióharcok felszámolására, a párt-egység helyreállítására. Ez esetben a Komintern nem kizárólag utasított, hanem közvetlen segítséget adott a romániai mozgalomnak mind szervezeti, mind elméleti vonatkozásban. Kezdeményezésére sor került egy, a frakciózás felszámolását célzó bizottság felállítására, soraikban olyan, a pártbomlasztó tevékenységgel nem kompromittált kommunistákkal, mint Gheorghe Stoica, Jakabovits Jenő, Lenuța Filipovici és C. Pîrvulescu.⁵² A bizottság kezdeményezte a párt területi és helyi vezetőtestületeinek újjáalakítását egyrészt, másrészt a párton belül országsszerte vitafórumokat szervezett ideológiai, szervezeti, stratégiai, és taktikai kérdésekről. Ehhez a Kominterntől kapott anyagok jelentős segítséget nyújtottak, különösen Lenin számos munkájának ekkor elkészült románnyelvű fordításai. Mindezek végül is megteremtették annak a lehetőségét, hogy a párt 1931 végére — amint láttuk egyre szélesedő, a tömegek körében végzett gyakorlati mozgalmi munka mellett — meg tudjon fogalmazni, egy a kor színvonalán álló kommunista pártprogramot. Ebből a szempontból mérföldkövet jelentett az 1931 decemberében Moszkvában megtartott V. kongresszus, az itt elfogadott határozatok hosszabb távon kijelölték a párt stratégiáját és taktikáját.

⁵¹ VERESS PÁL: im. 270. o.

⁵² Gheorghe Stoica az RKP egyik alapító tagja, a 20-as években többször viselt börtönt, a spanyol polgárháborúban a román önkéntesek egyik vezetője volt. VERESS PÁL: im. 302. o.

THE EFFECT OF THE UNIVERSAL ECONOMIC SLUMP ON
ROUMANIA THE ROUMANIAN COMMUNIST PARTY
BETWEEN 1928—1931

The universal economic slump during the period 1929—33, had serious effects on Romania. Agriculture was in the most critical situation. Hundreds of thousands of insufficiently equipped low-yielding, small-peasant farms were critically affected by the agrarian crisis which touched bottom in Romania in 1931. On the other hand, the fall in industrial production was relatively small-scale — on the average about 11%. This was due to the reduction of the foreign trade deficit which in turn meant considerable growth for both the oil industry and the textile industry (which was beginning to expand due to import). Contrarily, several long established industries such as mining, metallurgy, construction, railway and agricultural machinery, suffered considerable setbacks.

With respect to the rest of Mid-Eastern Europe, the crisis was accompanied by extremely high unemployment and a substantial fall in the standard of living. As a result, political destabilization took place. The national peasant's party, which came into power in 1928 under mass support, was unable to carry out its efforts of democratization and failed to bring about decentralization reforms. Maniu's ideas for a bourgeois-peasant democratic political system quickly proved to be unworkable. On December 6, 1930, Maniu resigned and from that time on, repeated changes of government marked the internal affairs crisis.

The growing social tension, the radicalism of the masses, the upheaval of the twenty year old stable political structure and the governmental crises, together nurtured the Romanian Communist Movement's objective possibilities. The increasing influence of the Romanian Communist Party was evident in the party's legal front, the Urban and Rural Worker's Coalition. This cover organization had repeated successes in the municipal and parliamentary elections between 1928 and 1931. There was a considerable number of votes in favour of the Coalition in Transylvania, Banat, North Bukovina and Bessarabia.

This was not accidental. As the Romanian Communist movement stood on an international platform it paid particular attention to protecting the different nationalities' working masses.

Making the most out of the possibilities was hampered substantially as the period in question was characterized by dissent among a number of unprincipled fractions within the RCP. The Komintern proved to be a decisive element by aiding to eliminate the corrupt fractions and by clearing up particular doctrinal questions. The Fifth Congressional Assembly in 1931, marked a milestone with respect to the party's doctrinal development.

Serfözö Zoltán

L'INFLUENCE DE LA CRISE ÉCONOMIQUE MONDIALE EN ROUMANIE
LE PCR ENTRE 1928—1931

La crise économique mondiale de 1929—1933 eut des conséquences graves pour la Roumanie. L'agriculture fut placée dans une situation critique. La crise agricole, qui atteignit son apogée en 1931 toucha des centaines de milliers de fermes de petits paysans mal équipées et dont la production était faible. La baisse de la production industrielle fut d'une ampleur relativement moindre, de 11% à peu près, car grâce à la baisse du déficit du commerce extérieur, la production de pétrole a considérablement augmenté; en plus, la production de l'industrie de textile s'est accrue à cause des importations. Cependant, la régression de certaines branches traditionnelles a été énorme (industrie minière métallurgie, industrie du bâtiment, fabrication des machines ferroviaires et agricoles).

La crise — même à l'échelle de l'Europe centrale et orientale — est allée de pair avec un chômage important et une baisse de niveau de vie substantielle dont le résultat fut une déstabilisation politique. Établi au pouvoir en 1928 avec l'appui d'une très large base populaire, le gouvernement du parti paysan n'a pas réussi à réaliser ses efforts de démocratisation, ni ses réformes de décentralisation. Les idées de Maniu sur un établissement politique d'une démocratie bourgeoise et paysanne sont

relativement vite devenues impossibles à réaliser. A partir de la démission de Mariu (le 6 octobre 1930), de fréquents changements de gouvernement illustrèrent la crise intérieure. L'augmentation de la tension sociale, la radicalisation des masses, l'ébranlement de la structure politique des années 1920 et la crise gouvernementale ont accru les possibilités objectives du mouvement communiste en Roumanie. Les succès croissants du Bloc des Ouvriers Urbains et Ruraux — organisme prête-nom légal du parti au cours des élections municipales et parlementaires entre 1928 et 1931 — indiquèrent l'influence croissante du Parti Communiste en Roumanie. Le nombre des voix favorables au Bloc a été considérable surtout en Transylvanie, au Banat, en Bukovine du Nord et en Bessarabie. Ce qui ne peut être attribué au hasard, car le mouvement communiste roumain, ayant une plate-forme internationale, a pris particulièrement soin de la défense des masses ouvrières nationales.

L'exploitation des possibilités a été considérablement gênée par le fait que l'époque en question a été caractérisée par des luttes de clans à l'intérieur du PCR. Le Komintern a donné un coup de main très important dans la liquidation de ces activités et dans l'éclaircissement de certaines questions théoriques. Le Ve congrès réuni au mois de décembre 1931 marque une date décisive dans le développement du travail théorique du parti.